

Hvad nu, hvis livet var helligt?

Lægen og filosofen Albert Schweitzer tilbyder et etisk perspektiv på bioteknologien: Hvor går grænserne for, hvad vi kan tillade os over for andre livsformer, og hvornår kommer vores egen bekvemmelighed i vejen for vores overlevelse?

Forfatterne

Tue Ravn, stud. theol.
Ravntue@gmail.com

Mickey Gjerris,
lektor, ph.d.
Institut for Fødevarer- og
Ressourceøkonomi, KU
mgj@ifro.ku.dk

Bioteknologien gør hvert år store fremskridt. Det er fx i dag muligt med genteknologi at få en ged til at producere mælk, som indeholder antithrombin, et stof, som modvirker blodstørkninger. Ifølge FN's fødevarerorganisation, FAO, er bioteknologi en nødvendig teknologi i bestræbelserne på at opfylde efterspørgslen på animalsk protein til verdens befolkning frem mod år 2050, hvor verdensbefolkningen ventes at være vokset til 9-10 milliarder mennesker.

Men hvor bioteknologien møder fødevarerindustrien og medicinalindustrien, dukker der ofte etiske problemstillinger op. Også uden bioteknologi rummer fødevarerindustrien etiske problemstillinger. Tag fx den industrielle fremstilling af fjerkræ. Alene i Danmark produceres der hvert år mere end 100 millioner slagtekyllinger, hvoraf ca. 10 % sendes til slagteriet med åbne sår på trædepuderne – de såkaldte trædepudesvidninger, som kyllingerne får, fordi de står i deres egen afføring. Endvidere aflives to millioner nyudklækkede hanekyllinger som led i ægproduktionen i landsbruget hvert år. De passer bare ikke ind i systemet.

Hvordan forholder vi os til biologisk liv, når respekten for biologisk liv støder sammen med vores andre værdier og vaner, vores tilfredshed og vores ønsker om en bestemt livsstil? Det er en central etisk problemstilling for os i dag.

Et løsningsforslag finder vi i en ofte overset etik, der rummer en måde at tænke på, som kan hjælpe os til at forstå de etiske aspekter af situationer som dem, vi lige har nævnt. Under overskriften *Ærefrygt for liv* udviklede den fransk-tyske filosof, teolog, læge og musiker Albert Schweitzer (1875-1965) for snart 100 år siden en filosofi og etik, som sætter biologisk liv i centrum for tænkningen. Hans arbejde har sat sig store spor i miljøbevægelser verden over, hvor flere velgørenhedsorganisationer bærer hans navn. Men på trods af dette er *Ærefrygt for liv* aldrig slået igennem i den akademiske etik.

For os at se rummer Schweitzers filosofi og etik imidlertid et relevant og interessant bidrag til den

aktuelle diskussion om de etiske problemstillinger, der opstår som følge af bioteknologiens hastige fremskridt. *Ærefrygt for liv* tilbyder blandt andet et interessant perspektiv på et af de bioetiske kerne-spørgsmål: Hvad kan vi tillade os at gøre ved andre livsformer?

Ærefrygt for liv

Ærefrygt for liv bygger på det, som Schweitzer kalder en naturlig medfølelse overfor biologisk liv. Dette biologiske liv identificerer Schweitzer som den mest fundamentale del af menneskets natur. Schweitzer kommer frem til denne konklusion igennem et kritisk opgør med den filosofiske tradition i Europa fra René Descartes (1596-1650) til år 1913.

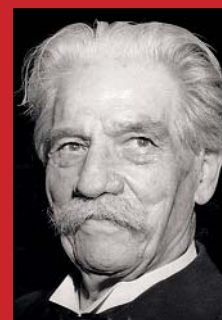
Schweitzer beskriver sin metode som en biologisk og filosofisk undersøgelse. Og det, han kommer frem til, er, at menneskets grundlæggende natur må siges at være en vilje til at leve og vedblive med at leve. Denne tese bygger Schweitzer på, at mennesket er et biologisk væsen, der er drevet af den samme selvopretholdelsestrang, som findes i alt biologisk liv. I et filosofisk perspektiv kan det udtrykkes som, at menneskets natur består i Vilje til liv. Schweitzer går dog ikke så langt som til at sige, at vilje til liv efterstræber noget konkret, men er kun orienteret imod sin egen overlevelse og opretholdelse.

Vilje skal her ikke forstås som lig den menneskelige vilje. Når Schweitzer bruger "vilje" som begreb, skyldes det, at han skelner mellem to forskellige erkendelsesmåder, som han finder i filosofien. Den første er erkendelse igennem begreber inden for blandt andet matematik, logik og sprog, der sætter mennesket i stand til at skabe orden og bygge systemer op om den verden, vi lever i. Den anden erkendelsesvej er igennem menneskets evne til at forstå de årsager, som ligger bag ved begreberne. Som eksempel kan vi tænke os et billardbord. Vi forstår, at kuglerne flytter sig, når vi støder til dem. Det på trods af at vi ikke kan bevise nødvendigheden af den lovmæssighed, som vi observerer, når kug-

Albert Schweitzer

Albert Schweitzer blev født i 1875 i Kaysersberg, Tyskland (i dag Frankrig) og døde i 1965 i Lambaréné, Gabon. Han begyndte sin karriere med at studere teologi og filosofi, og senere hen studerede han medicin på forskellige universiteter i Frankrig og Tyskland. Han opnåede universitetsgrader inden for flere felter og blev dr. phil. i 1899 i Kants religionsfilosofi, dr. licentiat i teologi (1900) og dr.med. med afhandlingen *Et psykiatrisk studie af Jesus i medicin* (1911). Blandt hans hovedværker er *Kultur og etik* (1923) og *Jagten på den historiske Jesus* (1903)

I 1913 rejste han til Fransk Østafrika, hvor han grundlagde et tropehospital. Schweitzer var på grund af sine bøger om den historiske Jesus blevet nægtet at blive missionslæge og havde forbud mod at prædike. I Afrika fortsatte Schweitzer sit virke inden for teologi, filosofi og musik, mens han arbejdede på hospitalet i Lambaréné. Sideløbende var han også politisk aktiv og advokerede for miljøbevarelse og imod USA's atomprogram. Albert Schweitzer modtog Nobels fredspris i 1953 for sit arbejde på tropehospitalet samt sit humanistiske og filosofiske forfatterskab og sin aktivisme.

Lægemedlet ATryn fremstilles ud fra mælken fra geder, der har fået indsat et human antithrombin-gen. Gederne producerer derfor proteinet antithrombin (der er et stof, der modvirker blodstørkning) som en eksakt kopi af det menneskelige protein. Der opstår dog en etisk konflikt mellem det gode formål: at afhjælpe menneskelig lidelse og det middel som anvendes, når man, igennem bioteknologien, reducerer dyret til en bioreaktor, der blot skal tjene vores behov.

Foto: Colourbox

lerne flytter sig. Denne mangel i vores matematiske indsigt forhindrer os dog ikke i at forstå, at hvis vi ikke flytter vores øl, som vi fejlagtigt har sat på bordet, vil den blive væltet, når kuglen rammer den. På den måde kommer Schweitzer frem til, at når alt liv, som han finder i naturen, konstant bevæger sig for at overleve og opretholde sig selv, så må det være udtryk for en fælles drivkraft. Schweitzer vil dog ikke påstå, at viljen til liv skal forstås som én vilje, men argumenterer derimod for, at der findes mange synkrone viljer.

Det filosofiske grundlag

Den filosofiske erkendelse af viljen til liv som det grundlæggende i det enkelte menneske, finder Schweitzer en tradition for i det, som han kalder etisk mystik. Med mystik mener Schweitzer en følelse af samhørighed. Schweitzer understreger her Darwins ide om det sociale instinkt som et udtryk for en lignende ide. Schweitzer peger på, at etisk mystik leder hen til den samme erkendelse, som han fandt igennem sin undersøgelse af menneskets grundlæggende natur, og han argumenterer for, at i praksis bør etisk mystik være grundlaget for det enkelte menneskes etiske udvikling.

Schweitzer bygger i sit begreb om mystik eller naturlig medfølelse på to tyske filosoffer. Først og fremmest Arthur Schopenhauer (1788-1860) fra hvem Schweitzer fik sit begreb om vilje, viljen til liv. Den anden indflydelse kommer fra det tyske multigeni Johann Goethe (1749-1832), fra hvem Schweitzer fik ideen om, at det biologiske liv er i konstant udvikling og bevægelse og ikke kan beskrives som et konkret og statisk fænomen. Her tager Schweit-

zer springet fra filosofien til biologien, men også tilbage igen. Det gør han gennem sin kombination af Schopenhauers rent filosofiske begreb om vilje til liv og Johann Goethes begreb om biologiske fænomener som noget, der er i konstant bevægelse. For selv om Schweitzer baserer sin etik på erkendelsen af en biologiske funderet vilje til liv, så er det gennem hans filosofiske begreb om samhørighed, eller mystik, at han gør filosofisk rede for sit projekt. Schweitzers projekt kan måske opfattes som en banal indsigt for moderne naturvidenskab, men filosofisk er det et opgør med en tradition, som går tilbage til René Descartes, der introducerede ideen om at betragte naturen som en mekanisk og statisk organisme.

Velfærd som princip

Lad os vende tilbage til eksemplet med geden, som er genmanipuleret til at producere antithrombin eller ideen om at tilfredsstille fremtidens 9-10 milliarder menneskers behov for protein med animalsk protein fra klonede og genmodificerede dyr. Begge eksempler berører samme grundspørgsmål inden for bioetikken: I hvilket omfang kan vi tillade os at manipulere med liv? Hvad ville Schweitzer sige om en ged, som producerer blodfortyndende mælk? Han ville sige, at så længe gedens vilje til liv ikke hæmmes, så er det forsvarligt at bruge geden til at producere medicinalt protein. Men hvis geden ikke kan leve, som dens vilje til liv byder den, så har vi forbrudt os imod gedens retmæssige plads i vores etiske fællesskab. Det kan måske forekomme en anelse navlepillende at diskutere velfærd for en enkelt ged, men det er lige præcis her, at det er relevant for bioteknologien. Det er en central pointe for

Videre læsning

Albert Schweitzer (1927):
The Philosophy of Civilization. Prometheus Trust.

Predrag Cicovacki (2012):
The Restoration of Albert Schweitzer's ethical Vision.

David K. Goodin (2013):
The New Rationalism,
Albert Schweitzer's Philosophy of Reverence for life..

Schweitzer, at etik ikke kan fungere uden et idealistisk element, som her er respekten for det enkelte liv. Etikken må også være med til at sikre bæredygtighed, både som praksis og som ideal. Så snart vi begynder at tilsidesætte den i det små, begynder det at skride i det store.

Etik, kultur og liv

Schweitzer betragter kultur og normer som udtryk for viljen til liv. Når Schweitzer vil underlægge kultur og værdisystemer viljen til liv, så er det fordi, at liv er mere grundlæggende end menneskeskabte begreber. Han argumenterer for, at etik også bør kritisere den kultur, der sætter de normer, som vi lever efter. Det gør han ud fra en overbevisning om, at etikken ikke må få lov at blive statisk og gennemsystematiseret, da det også kun er begreber. Det betyder for os, som vil bruge vilje til liv i dag, at det kun kan være et værktøj og ikke en lov skrevet i sten. Når mennesket og dets samfund bliver ved med at udvikle sig, så må etikken gøre det samme.

Schweitzers krav til etikken er, at den må kunne fungere som vejledning for alle mennesker i et etisk fællesskab. Dette er et udgangspunkt for Schweitzers kritik af den almindelige etiske tradition. Hvor han i særdeleshed forholder sig kritisk til nytte- og pligtetikken og kritiserer de to traditioner for ikke at leve op til kravet om at kunne fungere som vejledning for etiske fællesskaber.

Nytteetikken, mener han, er beundringsværdig, men utilstrækkelig, idet den i sin bestræbelse på at skabe mest mulig livskvalitet ikke forhindrer fællesskabet i at bevirke andre dårligheder. Et eksempel er fjerkræproduktionen, hvor man i bestræbelsen på at levere billige produkter ender med produktionsforhold, der skader kyllingernes velfærd og forhindrer dem i at udfolde selv den mest basale adfærd. Schweitzer kritiserer også pligtetikken, at den fejler, fordi den i sin søgen efter den rette pligt risikerer at fortabe sig i sine egne overvejelser. For at etikken kan fungere som rettesnor for hele fællesskabet må etikken også være ret-

tet imod de andre medlemmer af fællesskabet og ikke kun fokusere på det enkelte menneskes overvejelser omkring pligt eller handlinger. Pligtetikken savner med andre ord den sociale dimension fra nytteetikken, og nytteetikken savner principfastheden fra pligtetikken.

Mennesket og naturen

Schweitzers tilgang til naturen og mennesket betyder ikke, at Schweitzer argumenterer imod, at man bruger naturvidenskabelige ideer eller teorier som grundlag for sin tilgang til naturen, tværtimod. Vi skal bare undgå at sætte teorier og tankespind op mellem os selv og vores erfaring i verden. Her må man ikke glemme, at Schweitzer selv var læge og naturvidenskabsmand.

Schweitzer kan også forekomme en anelse radikal, fx i hans kritiske holdning til indtagelse af animalsk protein (han var selv vegetar). Når han gør det, skal det ikke ses som udtryk for "fromhed", men som et udtryk for, at han som filosof stiller spørgsmål til alt, selv det alment accepterede. Denne tanke kan virke provokerende, men som videnskabeligt ideal findes det også inden for naturvidenskaben. Også her er idealet at sætte den kritiske og uheldede videnskabelige erkendelse over vanetænkningen.

Endelig skal det bemærkes, at Ærefrygt for liv ikke betyder, at værdien af det menneskelige liv skal devalueres. Grundlæggende mener Schweitzer, at liv som biologisk fænomen skal tillægges en ukrænkelig værdi. Derfor kan det ikke forsvares at udrydde liv, hvis vi blot handler ud fra egne ønsker om bekvemmelighed eller andre ikke-afgørende mål. Eksempler kunne være for at tilfredsstille vores lyst til billige animalske proteiner eller anvendelse af forsøgsdyr til ikke-essentielle forsøg. Det betyder dog ikke, at Ærefrygt for liv gør det konsekvent forkert at slå dyr eller andre levende organismer ihjel. Handler vi for at overleve, kan det godt forsvares – handler vi for at få opfyldt behov, som vi godt kunne klare os uden, så bør vi i stedet nære ærefrygt for livet. Præcis hvor den grænse går, bliver vi næppe færdige med at diskutere. ■

Etik

Etik opfattes traditionelt som den filosofiske undersøgelse af, hvad der er den mest efterstræbelsesværdige handling eller motivation. Moral derimod opfattes traditionelt som de gældende normer i et samfund. *Nytteetik* er opfattelsen af, at den handling, som maksimerer nytten (livskvaliteten) på tværs af individer, er den rette handling at udføre, uanset hvad denne handling så måtte være. Individet kan således ofres af hensyn til flertallet, hvis det giver den samlet set stærkeste livskvalitet. Filosoferne Jeremy Bentham (1748)

og John Stuart Mill (1806) regnes traditionelt for grundlæggere af nytteetikken. *Pligtetik* er opfattelsen af, at det etiske gode ligger i at handle ud fra universelle pligter. En universel pligt er en norm, som kan klare tankeeksperimentet, at alle skal kunne handle i overensstemmelse med den. Et eksempel er, at det er forkert at lyve, fordi hvis alle løj, ville al kommunikation bryde sammen. Derfor er det forkert. Imanuel Kant(1724-1804) betragtes som grundlægger af pligtetikken.

← Portræt af Immanuel Kant

